

Відразу після звільнення нашого села [с. Новини Іваничівського р-ну Волинської обл.] від німців, 20 липня 1944 року, нас, хлопців і чоловіків, викликали у військкомат у Іваничах, а через день відпустили, попередивши, що через п'ять днів будуть призивати в армію. Але вже наступного дня "МГБ", прикордонники і "ястребки" зібрали хлопців (разом зі мною були Володимир Буйвол, Володимир Котилко) і під конвоєм погнали до Іванич. Супроводжували зі зброєю з обох боків. Як сіли при дорозі відпочити. "ястребок" Семен Кульба наказав мені зняти чоботи, мовляв, вони мені не потрібні, бо все одно підемо "в расход". Замість них дали черевики і погнали далі. В stodолу в Іваничах нас напхали, як оселедців в бочку, – чоловік зі сто п'ятдесят. Через день викликали на слідство. В кімнаті за столом сидів капітан НКВС, ще один офіцер стояв збоку. Той, що за столом, видався знайомим, але ніяк не міг згадати, де я бачив це обличчя.

– Ну, то хто у вашому селі вбивав поляків? – питає капітан російською.

– Звідки можу знати?

– То що, не знаєш, не бачив?

– Не знаю, не бачив.

– Підкажи йому, – мовив капітан, звертаючись до іншого офіцера.

Не сказавши ні слова, той щосили вдарив мене в обличчя, вибив зуба, кров потекла з рота, зашуміло-загуло в голові.

– Ну, то що згадав, хто вбивав поляків?

І тут я згадав, де бачив цього капітана. Влітку 1943-го до нас на подвір'я прийшло кілька озброєних людей, які розпитували, шукаючи поляків. Серед них і був той, що тепер сидів за столом у форми капітана НКВС. Тоді в селі його знали як військовополоненого, проживав у селянина Борщевського, німці його відпустили чи можливо, й втік з табору. Пізніше "капітан" вже був в бандерівцях як "спец" з військової справи. Того літнього дня він все допитувався батька, чи нема в нас поляків, заглядав у stodолу, в хату, і звали тоді його Колькою.

Закипіла в мене злість і образа. Я, не задумуючись, випалив:

– За що мене б'єте, це ж ви, Колька-військовополонений, ходили в нас по хаті, коморі й хліві, шукали поляків. То ж, ви, ви!

Володимир Малюх (Ярослав Царук, "Довкола давніх порицьких сумних подій", *Слово правди*, Липень 8, 2003, 2).

DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.21.19>

УДК 94(477.8).101

Олег Ленартович

Теорія та практика націоналістичної пропаганди в роки Другої світової війни

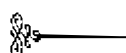
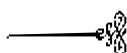
У статті розглядається пропагандистська діяльність ОУН-Б. Визначаються її завдання та особливості проведення на завершальному етапі Другої світової війни. Визволення території України від німецько-фашистських загарбників спонукала ЦП ОУН переглянути тактику та стратегію боротьби. Поряд із проведенням військових операцій дедалі більшої уваги приділяється агітаційно-пропагандистській роботі яка часто була більш ефективною в боротьбі проти радянської влади ніж збройні виступи, що супроводжувалися значними втратами і носили скоріше демонстративний характер.

Від початку діяльності ОУН та в процесі розбудови її організаційної структури існувала референтура пропаганди серед основних завдань якої було донести до членів організації та якнайширшого загалу інформацію про цілі, завдання, тактику національно-визвольного руху, контрпропаганда. Важливістю такої роботи підтверджував досвід боротьби як на території українських земель так і за кордоном.

Для підготовки агітаторів використовувались спеціальні навчальні посібники, пропагандистські та програмні документи ОУН-Б. «Пропагандивний вишкіл» визначав форми агітаційної роботи серед яких основними були: принагідна політична гутірка; принагідна політична промова; властива політична промова (вона повинна тривати не менше двох з половиною годин); доповідь і дискусія; диспут; так звані міжвигуки. Зовнішньою формою організації пропагандистських заходів був переважно мітинг (чи збори), а вже зміст акції визначали вищезгадані поняття. Короткий і тематичний характер носила принагідна політична гутірка. Вона виголошувалася під час свят, похорон та ін..

Пропагандистський апарат ОУН мав розгалужену структуру. Його діяльність передбачала комплекс завдань: розподіл повноважень і функцій, керівництво та контроль за здійсненням пропагандистської діяльності, підбір та підготовка кадрів, видавничу діяльність та ін.

Ключові слова: національно-визвольний рух, ОУН, УПА, усна пропаганда.

Lenartovych Oleg. The theory and practice of nationalist propaganda during the Second World War.

The article examines the propaganda activities of the OUN-B. Its tasks and features of carrying out at the final stage of the Second World War are defined. The liberation of the territory of Ukraine from Nazi invaders prompted the OUN Central Committee to reconsider its tactics and strategy. Along with military operations, more and more attention is paid to propaganda work, which was often more effective in the fight against Soviet rule than armed demonstrations, which were accompanied by significant losses and were rather demonstrative.

From the beginning of the OUN's activity and in the process of building its organizational structure, there was a propaganda office, the main tasks of which were to convey to members of the organization and the general public information about the goals, objectives, tactics of the national liberation movement, counter-propaganda. The importance of such work was confirmed by the experience of struggle both on the territory of Ukrainian lands and abroad.

Special training manuals, OUN-B propaganda and program documents were used to train agitators. "Propaganda training" defined the forms of propaganda work, among which the main ones were: occasional political conversation; occasional political speech; typical political speech (it should last at least two and a half hours); report and discussion; dispute; so-called interjections. The external form of organization of propaganda events was mainly a rally (or meeting), and the content of the action was determined by the above concepts. Occasional political conversation was short and thematic. It was pronounced during holidays, funerals, etc.

The OUN's propaganda apparatus contained an extensive structure. His activities included a set of tasks: the distribution of powers and functions, leadership and control over the implementation of advocacy, recruitment and training, publishing and others.

Key words: national liberation motion, ОУН, УПА, verbal propaganda.

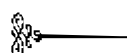
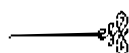
Важкі втрати організації в період переходу радянсько-німецького фронту негативно позначились на діяльності Головного осередку пропаганди й інформаційної служби (ГОПІС). В 1944 р. загинув його керівник Й. Позичанюк та багато досвідчених пропагандистів які працювали в лавах УПА. Необхідністю стала термінова реорганізація структури, поповнення її новими кадрами. Незадовільним було і матеріальне забезпечення. Вирішення цих проблем покладено на нове керівництво. ГОПІС очолив П. Федун більше відомий під псевдо «Полтава» [9, 174]. Для роботи в ній він обрав для себе псевдонім «Север». За спогадами М. Савчин - «Марічки», разом з ним у криївці працювали ще три члени: М. Кузьменко - «Професор», Б. Світлик - «Доля» та О. Дяків - «Горновий», а також дві секретарки: Надія із Золочівщини - постійна секретарка, котра була іноді і кур'єркою, та Дарка з ближнього села Корчеве, яка друкувала на машинці й займалася господарством. У криївці була охорона, в обов'язки якої входило також доставляти харчі й обслуговувати зв'язок [11, 106].

Референтура пропаганди мала власну структуру яка загалом відповідала організаційній. П. Федуну підпорядковувалися краєві осередки пропаганди, які відповідали за роботу на теренах окремого краю. Їм, у свою чергу, підпорядковувалися окружні осередки, окружним - надрайонні, надрайонним - районні. Пропагандистський апарат ОУН містив розгалужену структуру. Його діяльність передбачала комплекс завдань: розподіл повноважень і функцій, керівництво та контроль за здійсненням пропагандистської діяльності, підбір та підготовка кадрів, видавнича діяльність та ін.

Необхідність неухильно дотримуватися політичної концепції ОУН-Б спонукала керівництво референтури пропаганди до напрацювання чітких інструкцій, вказівок, наказів та розпоряджень для низових структур та пропагандистів. Конкретизація та деталізація завдань відбувалася на низовому рівні і повинна була враховувати особливості терену, суспільно-політичну ситуацію та настрої населення, матеріальні можливості осередку. Ця робота вимагала планування. Отримавши усні або письмові вказівки згори, кожен пропагандист повинен був опрацювати їх із врахуванням місцевої специфіки й реалізувати у вигляді плану який надходив до низових клітин. У ньому точно і чітко визначалися поставлені завдання, окреслювалися терміни, визначалися форми звітності [11, 106–107; 15, 23].

Важливе місце у роботі референтури займала видавнича справа. Серед авторів статей були не лише вищезгадані працівники ГОПІСу але В. Галас - «Орлан», К. Зарицка - «Монета» (керівник Українського Червоного хреста) та ін.. Тематика цієї публіцистики стосувалася тактики та стратегії боротьби ОУН, викриття антиукраїнської сутності політики радянської влади, висвітлення державотворчої діяльності історичних постатей.

Серед основних видань були: журнал «Юнак», «За Українську державу» (1944 – 1945 рр.), «На допомогу пропагандистам» (1944 р.), «На допомогу інструкторам-пропагандистам» (1944 р.), «Вісник» (1944–1945 рр.), «Ідея і Чин» (1946 р.), «Самостійність» (1946–1948 рр.), «Осередок

пропаганди і інформації при Проводі ОУН» (1948–1951 рр.), «Бюро інформації УГВР» (1948 – 1951 рр.) [10, 331–357]. Редакційну колегію цих видань очолював П. Федун. Підготовані до друку номери журналів направлялися до Р. Шухевича на остаточне затвердження, а після отримання дозволу редакція направляла примірники до низових структур, де вони тиражувалися та розповсюджувалися [6, 68].

Основний зміст цих публікацій містив агітаційно-пропагандистські матеріали, озвучував завдання проводу ОУН-Б та Головної команди УПА на поточний момент, висвітлював факти боротьби населення та повстанців, деталізував втрати та оприлюднював злочини проти українського загалу.[14, 41–42].

Організація ефективної роботи видавництва в умовах підпілля була вкрай складною справою і вимагала значних зусиль. Відсутність достатньої матеріально-технічної бази, досвідчених кадрів та масова неграмотність населення визначила, як основний напрямок роботи, усну пропаганду.

Організовувалась вона в різних формах і передбачала навіть радіомовлення. Про виключне значення такої роботи йшлося в «Інструкції ч.544/4 для пропагандистів у справі масової усної пропаганди» (інструкція крайового осередку пропаганди західних українських земель). Як приклад ефективності агітаційно-пропагандистської роботи була наведена більшовицька революція в Росії. Саме усне поширення ідей стало визначальним чинником зростання кількості симпатиків радянської влади та зростання чисельності Червоної армії, а як результат перемоги. Тому в документі наголошувалося, що «...обласні та окружні референти пропаганди мусять масову усну пропаганду в найкоротшому часі зорганізувати і поставити на найвищий щабель...» [3, 10].

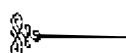
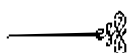
Виконання такого завдання вимагало підготовки великої кількості інструкторів-пропагандистів на всіх рівнях. Для них організовувалися спеціальні навчання під час яких відбувалося ознайомлення із останніми наказами проводу та командування УПА, аналізувалася політична ситуація, навчання з оволодіння прийомами ведення бесід, дискусій та переконання співрозмовника. Особливу цінність таких кадрів підкреслює наказ проводу про заборону використання їх для інших завдань окрім масової усної пропаганди [4, 190].

Відновлення радянської влади та нейтральна позиція більшості українського загалу у справі боротьби за УССД спонукала до активізації роботи пропагандистської референтури. Важливо було не лише переконати вояків УПА продовжувати боротьбу в нових умовах але й забезпечити лояльність населення та чисельне зростання військових підрозділів та підпілля. З цією метою в УПА були створені VI відділи (політвиховання) при штабах різних рівнів [7, 234]. У структурі Військового штабу УПА політичний відділ очолював політичний референт Проводу ОУН-Б на ПЗУЗ Я. Бусел, а після його загибелі в 1946 р. П. Федун.

Відповідно до організаційної схеми УПА будувався й апарат її політвиховників, на який покладалося ведення не тільки виховної роботи серед особового складу підрозділів, а й пропаганда серед населення. Згідно з наказом командира УПА К. Савура (Д. Клячківського) за №6 від 25 серпня 1943 р. потенційна кількість агітаторів збільшувалася за рахунок кращих стрільців яких забороняли проводити роз'яснювальні бесіди. Вести усну пропаганду доручалося і працівникам новоствореної Української пресової служби [2, 29].

У військовій ієрархії сотенний політвиховник за своїми правами прирівнювався до старших підстаршин УПА, входив до складу штабу сотні і був заступником її командира з виховної роботи. Якщо сотня входила до складу куреня, то він підпорядковувався курінному політвиховникові. На випадок, коли сотня діяла самостійно, його зверхником був політвиховник воєнної округи. Командир підрозділу не мав права звільняти чи замінювати політвиховника без дозволу вищого командира, втручатися у його ділянку роботи, а також скасовувати накази та доручення, які той отримував від своїх зверхників. Сотенному політвиховникові підпорядковувався чотовий виховник, якщо ж чота складалася з роїв, то призначалися ще й роєві політвиховники [11, 111].

Існував тісний зв'язок між відділами політичного виховання в УПА та референтурою пропаганди ОУН-Б. Зокрема, П. Федун як начальник політвиховного відділу при КВШ УПА-Захід підпорядковувався референту пропаганди КП ОУН-Б на ЗУЗ. У свою чергу, останній підпорядковувався П. Федуну як керівнику референтури пропаганди при ОУН-Б. Така система підпорядкувань пояснюється спільністю завдань для політвиховного відділу та осередків

пропаганди ОУН-Б, відсутністю достатньої кількості підготованих кадрів та намаганням контролювати агітаційно-пропагандистську роботу проводом [11, 111].

Підготовка політвиховників проводилася в різних формах. На рівні воєнних округів у вигляді конференцій які скликались по мірі потреби начальником політвиховного відділу при КВШ УПА-Захід. Вишколи курінних і сотенних політвиховників УПА проводив виховник воєнної округи у формі наради. У випадку, коли сотня діяла в складі куреня, курінний виховник проводив вишкіл сотенних під час щотижневого звітування де піднімалися питання про кількість і рівень виховників, стан низових ланок, вишколи, кількість проведених заходів, репортажі про настрої вояків, стан військової підготовки, настрої населення, стан національної свідомості та політичну підготовку [13, 3; 12, 5].

Після розформування великих підрозділів та штабів УПА значно скоротилась чисельність політвиховників. Більша частина поповнила ряди референтури пропаганди ОУН-Б, яка відчувала гострий брак кваліфікованих кадрів і перйняла на себе основний тягар політвиховної та пропагандистської роботи.

З початком діяльності Української головної визвольної ради (УГВР) було сформовано Бюро інформації (1944–1951 рр.) всі співробітники якого були членами референтури пропаганди ОУН-Б. Очолив його, як і вищезгадані структури П. Федун. Серед основних завдань Бюро було поширення інформації про постанови УГВР та накази Головного командування УПА, роз'яснення позиції стосовно самостійницького руху та загальної політичної ситуації. Повідомлення і матеріали видавалися окремими листівками і брошурами, друкувались у підпільних часописах та виданнях УГВР [5, 103].

Основною формою пропагандистської роботи все ж залишалось живе спілкування з населенням під час якого у простих і доступних формах відбувалось пропагування ідей національно-визвольного руху. Націоналістичне підпілля орієнтувалось на селянина і використовувало ряд стереотипів доступних широкому загалу. У певному сенсі самі народні маси створили їх, а завданням агітаторів було вміло використати щоб розбудити почуття патріотизму та жертвності в ім'я України.

Першим можна визначити стереотип української історії (у свій час українцями була створена могутня держава-Київська Русь, яку зруйнували зовнішні вороги і з того часу триває національно-визвольна боротьба, що врешті приведе до створення Української самостійної соборної держави).

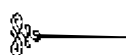
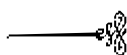
Цей стереотип мав кілька виховних завдань. По-перше, він утверджував думку, що українці мали державні традиції, отже, можуть (і повинні) відновити свою державу. По-друге, у них є власне минуле, пов'язане з боротьбою за волю й незалежність. В якості ідеалу-героя виступав козак. Навіть проводилась паралель між козацтвом і вояками УПА. По-третє, приписування нещастя України зовнішнім ворогам, а також частково внутрішнім зрадникам. Це було своєрідною правдою, оскільки для вояків УПА, які протягом багатьох років вели боротьбу з окупантами, проблема зовнішнього ворога була першорядною.

У контексті стереотипу української історії варто відзначити шевченківську тему. До його творчості та її інтерпретації неодноразово зверталися пропагандисти ОУН-Б та УПА. Т. Шевченко виступає в ролі найвищого національного авторитету. У певному сенсі він для них – «провідний ідеолог націоналізму». В його творчості пропагандисти ОУН, УПА виділяли передусім волелюбні, а також антиросійські аспекти.

Широко використовувався також і пов'язаний із стереотипом української історії (ідеал) героя-борця (Україна й герой-це два нерозривні поняття в свідомості націоналіста. Саме завдяки героям виборюється незалежність України). Звідси і поширене вітання: «Слава Україні! - Героям слава!».

Образ героя це передусім ідейна людина яка знає вчення й мораль націоналіста та керується ними у повсякденному житті. Основна функція героя-безкомпромісна боротьба з іноземними загарбниками за волю України. На олтар цієї боротьби він повинен принести абсолютно все-навіть, якщо треба, родину й власне життя.

Цей стереотип мав чимале практичне значення адже рушійною силою боротьби була ідейність і тут не можна було обійтись без героїв, які б запалювали власним прикладом інших. В пропаганді ОУН, УПА він часто протиставляється зраднику, який легко може піддатися ворогові, піти до нього на службу.

Хотілося б особливо виділити стереотип неволі, який набирив різних модифікацій. Неволі завжди протиставляється воля – це коли ти сам собі господар на своїй землі, коли ззовні не втручаються у твої справи. Завойовники завжди несуть неволю українцям, нав'язують їм чужі, не властиві для них форми суспільного життя. Передусім це стосувалося колгоспів, саме тому було випущено так багато листівок на анти колгоспну тематику. Колгоспи трактувались, як неволя, загибель, говорилося, що краще смерть. Ніж життя в сталінських колгоспах. Звісно, стереотип неволі не обмежувався лише цим образом. Носіями її є НКВС, що набув значення символу, насадження російської культури, релігії та інше [8, 102-105].

У результаті масової пропагандистської роботи, проведеної серед населення, до національно-визвольної боротьби вдавалось залучити значну його частину. Про її розмах можна судити за таким фактом – у 1947 – 1950 рр. органами держбезпеки було знищено 15 підпільних друкарень, вилучено 200 тис. листівок і брошур [1,54].

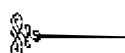
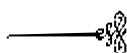
Вільне спілкування з населенням вимагало певного рівня підготовки пропагандиста. Важливою вимогою стала наявність хоча б неповної середньої освіти, вміння вести диспут, аргументувати позицію, володіти силою переконання. Перед пропагандистом ставилося завдання докласти всіх зусиль у будь-якому середовищі здобути авторитет і повагу. Скрізь він мав бути зразком, адаптуватися до будь-яких потреб, однак при цьому не відхилятися від своєї мети. Йому заборонено було братися за справу, в якій не орієнтувався, а також бути невибагливим в особистому житті та стосовно оточуючого середовища; натомість проявляти відповідальне ставлення до роботи. Незалежно від місця свого перебування і від того, чи є зв'язок з організацією, чи ні, він повинен був уважно стежити за світовими подіями і розвитком боротьби в Україні. Незнання питань, пов'язаних із революційним рухом, вважалось провиною. Пропагандист мав стежити за офіційною пресою та опрацьовувати статті так, щоб будь-яку з них - від передовиці й до оголошення - міг розтлумачити народові як ворожу. Людей, які б відповідали усім цим вимогам, підпільно постійно бракувало [11, 107].

Для підготовки агітаторів використовувались спеціальні навчальні посібники, пропагандистські та програмні документи ОУН-Б. «Пропагандивний вишкіл» визначав форми агітаційної роботи серед яких основними були: принагідна політична гутірка; принагідна політична промова; властива політична промова (вона повинна тривати не менше двох з половиною годин); доповідь і дискусія; диспут; так звані міжвигуки [2, 29]. Зовнішньою формою організації пропагандистських заходів був переважно мітинг (чи збори), а вже зміст акції визначали вищезгадані поняття. Короткий і тематичний характер носила принагідна політична гутірка. Вона виголошувалась під час свят, похорон та ін.

Отже пропагандистська діяльність ОУН-Б та УПА у повоєнні роки стала пріоритетним напрямком боротьби. Поряд із друкованим словом широко використовувалась усна пропаганда в простих і доступних для широкого загалу формах. В процесі агітації використовувались певні стереотипи пов'язані з історичними особливостями розвитку українських земель, культивувався образ героя-борця за свободу та незалежність, формувалося поняття неволі пов'язане з іноземною окупацією України та нав'язуванням чужої мови та традицій. Діяльність референтури пропаганди визначалась досить високим рівнем організації. В умовах гострої нестачі кадрів його заслугою було створення ефективної системи вишколів – підготовки та підвищення фахового рівня пропагандистів. Це забезпечило в цілому ефективне функціонування пропагандистського апарату ОУН-Б і УПА попри складні умови боротьби, в яких опинився національно-визвольний рух в другій половині 1940-х на початку 1950-х років.

Джерела та література:

1. Волинь в Другій світовій війні та перші повоєнні роки. Матеріали наукової історико-краєзнавчої конференції. 19–20 квітня. – Луцьк, 1995. – 54 с.
2. Дмитренко О. Організація усної пропаганди ОУН і УПА (1944–1950-і рр.). // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. – Випуск 7.– Луцьк, 2002.
3. Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. п.3, оп. 1, спр.70, арк. 10.
4. Мороз В. Структура референтури пропаганди ОУН на Дрогобиччині (1944–1950-і рр.). // Дрогобичський краєзнавчий збірник. Ред. кол. К. Кондратюк (відпов. редактор), В. Футала (упорядник), Л. Зашкільняк, Я. Ісаєвичта ін. –Дрогобич, 2002.–190 с.

5. Мороз В. Історія створення і діяльності Української Головної Визвольної Ради. // Визвольний шлях. – 2004. – Кн.7. – 103 с.
6. Онишко Л. Роля жіноцтва в національно-визвольному русі середини ХХ ст. // Визвольний шлях. – 2002. – Кн. 10. – 68 с.
7. Русначенко А. Народ збурений: національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусі, Литві, Латвії, Естонії у 1940–1950-х роках. – К., 2002. – 234 с.
8. Слово українських повстанців. За редакцією П. Кралока.– Луцьк: Надстир'я, 1996. – 105 с.
9. Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН на українських землях у 1944–1950-х роках // Вісн. Львів. Ун-ту: Серія істор. – Львів, 2002. – Вип. 37/2.
10. Стасюк О. Пресові видання ОУН, УПА, УГВР // Українська Повстанська Армія (В боротьбі проти тоталітарних режимів). – Львів, 2004. – 357 с.
11. Трофимович В., Марчук В. Пропагандистська діяльність Петра Федуна (Полтави) в українському національно-визвольному русі 1940–1950-х рр. // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. – Випуск 12. – Луцьк, 2007.
12. Центральний державний архів Вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ), ф. 3833, оп. 1, спр. 44, арк. 5.
13. ЦДАВОВУ, ф.3833, оп.1, спр.95, арк. 3.
14. ЦДАВОВУ, ф.3833, оп.1, спр.143, арк. 41–42.
15. ЦДАВОВУ, ф.3833, оп.1, спр.144, арк. 23.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.21.20>

УДК 39(377.82):630*28

Алла Дмитренко

Збирання ягід у структурі господарської діяльності населення Правобережного Полісся

У статті, на широкій джерельній базі, проаналізовано місце збирання ягід у структурі господарської діяльності населення Правобережного Полісся з найдавніших часів до сьогодення, яке на початках історії людства забезпечувало його продуктами життєдіяльності, так як рослинна їжа складала 9/10 харчового раціону, згодом поєднувалося із мисливством, а пізніше – і рибальством. Показано особливості організації промислу збирання ягід в різні історичні періоди, форми плати за користування лісовими дарами. Звертається увага на особливості збирання ягід в міжвоєнний період та в перші десятиліття існування колгоспів. Відзначається місце збирання ягід в системі життєзабезпечення сучасних мешканців Полісся. В останні десятиліття, для значної частини населення, збирання ягід з допоміжного перетворилось на основне заняття, забезпечуючи поліські родини основними засобами існування. В останні десятиліття збирання ягід стало одним з найпоширеніших занять влітку. В період ягідного сезону дорослі члени родини, а то й цілими сім'ями, вирушають до лісу, всівшись переважно на підводи, або ж велосипеди, мотоцикли і навіть автомобілі. Щодо організації промислу, то вона залежала від форми власності на ліси. В первісну епоху, коли всі ліси були спільною власністю, локальні групи і племена користувались ними вільно. З переходом лісів у державну і приватну власність, були введені обмеження у користування лісовими дарами. В роки радянської влади і тепер збирання ягід, як і інших лісових плодів, не регламентується. Подальшого дослідження потребує проблема впливу непомірного використання лісових багатств на стан лісу, ягідників та ін. Актуальним питанням стає підготовка державної програми потімворенню пошкоджених ягідників, на що нині витрачаються незначні кошти.

Ключові слова: традиційне господарство, збиральництво, збирання ягід, Правобережне Полісся.

Alla Dmytrenko. Harvesting berries in the structure of economic activity of the population of the Right Bank Polissya in different historical periods.

The article analyzes the place of berry picking in the structure of economic activity of the population of Pravoberezhny Polissya from ancient times to the present day, which in the beginning of human history provided it with products of life, as plant food was 9/10 of the diet, later combined with hunting, and later - and fishing. The peculiarities of the organization of berry harvesting in different historical periods, forms of payment for the use of forest gifts are shown. Attention is paid to the peculiarities of berry picking in the interwar period and in the first decades of the existence of collective farms. The place of berry picking in the system of life support of modern inhabitants of Polissya is noted. In recent decades, for a large part of the population, picking berries from ancillary has become the main occupation, providing Polissya families with basic livelihoods. In recent decades, picking berries has become one of the most common activities in the summer. During the berry season, adult family members, or even whole families, go to the forest, sitting mostly on carts, or bicycles, motorcycles and even cars. As for the organization of fishing, it depended on the form of ownership of forests. In the primitive era, when all forests

